

régibb magyar nyelvelmélet (a Halotti Beszédet) tartalmazó PRAY-kódex zenei részét ismertetve, megállapítja, hogy a XIII. század elején magyarországi bencés szerzetesek irták, s használatban volt legalább is már fél évszázadon át; közli a nyolcféle kézírás összes neumáinak rajzát, több oldalnak fakszimiléjét, sőt 8 oldalon át lenyomatja a kódex valamennyi (36) megzenésített oldalának (mindig latin) szövegét. (Egy más kódexnek többszínű és aranyos fakszimiléjét is nyújtja.) Végül a neumatologia fejlődését és könyvészetét ismerteti. Csak dicsérni tudjuk, hogy 11 oldalnyi függelékben német kivonatát közli művének: hadd ismerje meg a nagy világ is a magyar tudományosságának egy eredményét.

E sorok nem zenei fórum előtt jelennek meg, azért csak egy-két kis kifogást emelhetek: pl. repertóriumában nem mondja meg, hogy hol jelent meg a *Kirchenmusikalisches Jahrbuch* és a *Revue de l'art chrétien*, s melyik évfolyamuk paleografiai érdekű. És: névmutató híján nehezen található meg, hogy mi is a quilisma? hol fordul elő a scandicus először? mikor is fordított EKKEHARD? — Egyébiránt a könyv nemcsak latin-tudást, hanem némi paleografiai ismeretet is feltételez.

KERESZTY ISTVÁN.

Erdősi Károly. *Magyar könyvtermelés és világkönyvtermelés.* (A Szt. István Akadémia nyelv- és széptudományi osztályának felolvasásai. I. 2.) Budapest, 1922. Stephaneum. 8-r. 2, 16 l. Ára 15 K.

Hazánk rettenetes megcsonkítása, a művelt középosztály anyagi leromlása s a nyomtatási költségek ijesztő emelkedése, vagy helyesebben pénzünk vásárló erejének nagymérvű csökkenése, súlyos válságba sodorta tudományos irodalmunkat. Tudósaink túlnyomó többségét a mindennapi élet legelemibb szükségletei kizavarták abból az elefántcsonttoronyból, melyről a költő dalol s amelynek exkluzív csöndje nélkül igazán elmélyedő tudományos munkálkodás nem képzelhető s belevetették a *struggle for life* zavaros örvényeibe, azok a kevesen pedig, akiknek szerencsés anyagi körülmények, vagy az önmegtagadás és lemondás hősi erényei továbbra is lehetővé tették, hogy tudományuknak éljenek, kétségbeesve látják, hogy jobbára csakis íróasztaluk fiókjának dolgozhatnak. Az az érdekes statisztikai összeállítás, melyet ERDŐSI előttünk fekvő értekezésében a magyar kulturfőlény bizonyítására felsorakoztat, mintha meghazudtolná azokat, akik tudományos életünk válságáról, szinte

csődjéről beszélnek. Hiszen 1913-mal szemben, amikor a tudományos kiadványok száma 826 volt, 1921-ben 539 tudományos munka látott nálunk napvilágot, vagyis a csökkenés alig negyven százalék. Sőt ez a csökkenés is inkább csak látszólagos, mert hiszen hazánk területének 60%-át, lakosságának pedig jó 50%-át veszítettük el s így valójában területünkhöz viszonyítva már 330 kötettel, a megmaradt lakossághoz viszonyítva pedig már 413 kötettel elértük volna azt a színvonalat, melyre mennyiség dolgában a béke legutolsó évében emelkedtünk. De hát a statisztika is azon tudományok sorába tartozik, amelyeknél a pusztá tények felsorakoztatása nem mindig felel meg a valóságnak. Mert bármennyire igaz is az, hogy a trianoni Magyarország régi területének kétötödére zsugorodott össze, régi lakosságának pedig felére olvadt le, ép oly kétségtelenül igaz, hogy tudósaink létszáma alig valamivel csökkent, mert hiszen az ú. n. utódállamok kérelhetetlenül kiüldözték őket régi lakóhelyükről s így bizony elmondhatjuk, hogy tudományos könyvtermelésünk csökkenése közel 40%.

Sőt valószínűleg még ennél is jóval nagyobb. Ha ERDŐSI nemcsak darabszám, hanem ívszám szerint is végzett volna összehasonlító számításokat s ha nem csak a könyvekre, hanem a tudományos folyóiratokra is kiterjeszti statisztikai vizsgálatait, — már pedig köztudomású, hogy a tudomány elsősorban és főként folyóiratokban él, — akkor bizonyára sokkal, de sokkal elszomorítóbb eredményekre jut. Hiszen az az egyetlen adat, hogy a M. Tud. Akadémia, mely 1913-ban 28 tudományos kiadványt produkált, 1921-ben teljesen beszüntette könyvkiadói működését, már egymagában is elszomorítóan ékesszóló. Ugyanaz az eset áll fenn a legtöbb tudományos társulatra nézve is, amely tudományos, vagy tudományos jellegű ismeretterjesztő művek kiadásával is foglalkozott. Tudunkkal sém a Természettudományi Társulat, sém a Történelmi Társulat, sém a Kir. Orvosegyesület, vagy a Földrajzi Társaság nem adott ki tavaly egyetlen kötetet sem, pedig az Akadémia s néhány komoly munkák kiadásával foglalkozó kiadó mellett, az ő kiadványaik estek legsúlyosabban a latba a tudományos színvonal kialakulásánál. E társulatok egyike sem szerepel ERDŐSI dolgozatában, még pedig azért nem, mivel mindegyikük egy-egy kiadócég útján hozta könyvtári forgalomba kiadványait. Így pl. a Természettudományi Társulat és a Földrajzi Társaság a Lampel-cég, a Történelmi Társulat az Athenaeum útján. A kép vigasztalanságát fokozza, hogy sok olyan kiadó, aki kizárólag, vagy túlnyomóan tudományos könyvek kiadásával vagy bizományba

vételével foglalkozott, az 1921. évben ebbeli munkásságát teljesen beszüntette. Ilyenek, hogy csak a legjelentékenyebbeket említsük ERDŐSI névsorából: Kilián Frigyes (1913-ban 75 kiadványa volt), Tisza Testvérek (53), Ráth Mór (47), Rényi Károly (41), Benkő Gyula (36), Politzer Zsigmond és Fiai (33), Eggenberger (22), Hornyánszky Viktor (22), Toldy Lajos (22), Ranschburg Gusztáv (12).

A tudományos folyóiratokra nézve, melyeket ERDŐSI, mint már említettük, teljesen figyelmen kívül hagyott, legyen elég annyit mondunk, hogy a legtöbb — így az Akadémia összes folyóiratai, az *Akadémiai Értesítő* kivételével — vagy egészen szünetelt, vagy pedig igen redukált ívszámban jelent meg. Így az *Egyetemes Philológiai Közlöny*, mely a békében 50—55 ívet adott évenként, most 10 ivre zsugorodott össze, úgy hogy kénytelen volt elhagyni az HELLEBRANT-féle repertoriumot is, amivel egyik legfontosabb segédeszközétől fosztotta meg a filológiai kutatást, vagy a *Magyar Könyvszemle*, melynek 1920/21. évjelzésű évfolyama ugyancsak 10 ívvel kárpótolt a békeidők 55—60 ívéért. Különösen az ilyen szigorúan szakszerű folyóiratok összezsugorodása rejt magában nagy veszélyt, mert ha ez a helyzet állandósul, úgy egyes tudományágak menthetetlenül senyvedésnek indulnak s idővel teljesen kipusztulnak. A folyóiratok redukált terjedelme még egy komoly veszedelmet rejt magában. A külföldi folyóiratok tartalmi ismertetése, aminek a mai óriási valutakülönbségek következtében fokozott jelentősége volna, szinte teljesen abbamaradt, ami nem csoda, mert hiszen a szerkesztők túl vannak halmozva eredeti dolgozatokkal s a lapok erősen megcsappant terjedelme egyébként sem teszi lehetővé a külföldi irodalmi mozgalmak rendszeres ismertetését.

Könyvtermelésünk egyéb kategóriáiban az 1913. évi termeléssel szemben szinte minden téren számbeli emelkedést mutat az 1921. esztendő: Csökkenés csupán a hitbuzgalmi, a népies és a sportirodalom terén tapasztalható. Legerősebb az emelkedés az ifjúsági (111 kötet az 1913. évi 65-tel szemben), a szép- (665 az 1913. évi 419 kötettel szemben) és az oktatásügyi (358 az 1913-iki 294-gyel szemben) irodalom terén. Az ifjúsági irodalomnál mindenesetre örvendetes, hogy a kiadványok sorában 30 volt az ismeretterjesztő munka az 1913. évi tizzel szemben. Az oktatásügyi irodalom föllendülését az magyarázza, hogy tankönyveink a háborús években annyira kifogytak, miszerint új kiadásuk már nem volt többé elodázható. A szépirodalmi kiadói tevékenység súlypontja a nem mindig örvendetes fordításokra esik. Az 1913. évi 106 fordítás

helyett 1921-ben 328 fordítás jelent meg, ami egyrészt abban leli magyarázatát, hogy az idegen szépirodalom eredeti kiadásokban legtöbb olvasóra nézve megfizethetetlen, másrészt pedig abban, hogy ez az év volt az utolsó, amelyben a külföldi író műve szabad prédája volt a hazai kiadóknak. Ezeknek az irodalmi ágaknak köszönhetjük, hogy könyvtermelésünk végösszege 1921-ben szinte eléri az 1913. évét: 2318 kötet 2377 kötettel szemben.

ERDŐSI sok érdekes adatából még csak azt említjük meg, hogy míg a régi kiadók közül 1921-ben 19 nem adott ki könyveket, addig viszont 12 új kiadócégg keletkezett. Ezek szinte kizárólag a szépirodalom hálás területére vetették magukat. Dicséretes kivétel e téren a Központi Sajtóvállalat és a Pantheon.

Értekezése második részében ERDŐSI hazánk könyvtermelését a berni szerzővédelmi iroda által 1920-ra nézve közzétett külföldi adatokkal veti össze. A berni kimutatásban szereplő 14 kultúrállam között a tudományos könyvtermelés tekintetében Dánia vezet, ahol az össztermelés 58⁰/₀-a esik ebbe a kategóriába. Magyarország e szempontból sajnos a 11. helyre szorult (26⁰/₀) s még Csehszlovákia is megelőzi ezen a téren (30⁰/₀). Viszont a szépirodalmi termelés tekintetében hazánk a második helyen áll, ahol az össztermelés 33⁰/₀-a esik erre a kategóriára. Csupán egy ország mulja ezen a téren fölül — Spanyolország (50⁰/₀). Szinte egy nivón áll velünk Csehszlovákia (32⁰/₀), míg a nagy kultúr-nemzetek: Anglia (24⁰/₀), Németország (20⁰/₀), Franciaország (16⁰/₀) és Olaszország (13⁰/₀) jóval mögöttünk maradnak. Az egyetlen kiadványtípus, amelyben vezetünk, a tankönyvirodalom. E téren 16⁰/₀-nyi termelésünkkel első helyen állunk. Ennek legfőbb magyarázata, — amint már fentebb említettük, — hogy a tankönyvgyártás a háború alatt szinte teljesen szünetelt s így nagyobb arányú utánpótlásról kellett gondoskodnunk. Csehszlovákia ilyenmő termelése az össztermelésnek csupán 2⁰/₀-át tette s e tekintetben egy szinten állt Angliával meg Norvégiával. Ha már most a kultúr-nemzetek 1920. évi termelését összevetjük az utolsó békebeli termelés összegével, úgy kiderül, hogy valamennyi állam között Magyarországon a legkisebb a visszaesés: mindössze 2¹/₂⁰/₀ s a legnagyobb Franciaországban 60⁰/₀. A békeévnél nagyobb könyvtermelése csupán két államnak volt, Dániának és Hollandiának, négy államnál pedig hiányoznak az 1913. évi adatok. A kiadványok abszolút számát tekintve az 1920/21. évben a feldolgozott 14 állam sorában Magyarország a 9. helyet foglalja el, Csehszlovákia pedig a 6-ikat, vagyis az

utóbbi közvetlenül a nagy kultúrállamok : Németország (32.345), Anglia (11.004), Amerika (8.422), Olaszország (5.956) és Franciaország (5.942) után jön, 4149 kiadvánnyal.

Érdekes lett volna az egyes államok kiadványainak a számát a lakosság számával is egybevetni; hogy ezt elmellőzte a szerző, az bizonyára abban leli magyarázatát, hogy a legújabb népszámlálási adatok nem álltak rendelkezésére.

—SP—

Hubert Nelis, *L'Écriture et les Scribes*. Bruxelles, 1918.
XI+159 l.

A címül irt kötetről szóló alábbi ismertetésünkkel egy nemrég megindult, igen hasznos vállalkozásra óhajtjuk olvasóink figyelmét felhívni. Az E. BACHA által alapított *Répertoires des ouvrages à consulter* című sorozat ez, melynek célja az, hogy egy-egy tudományágnak alapos bibliográfiáját nyújtsa, amely az érdeklődőket könnyen és biztosan elkalauzolja az immár minden irányban hatalmassá megnövekedett irodalomban.

A vállalat programja szerint négy sorozat fogja felölelni a tudomány, irodalom és művészet területeit: I. Beaux Arts et Archéologie, II. Belles-Lettres, III. Sciences, IV. Sciences appliquées. Eddig a következő kötetek jelentek meg: La Gravure et les Graveurs, La langue, la Littérature et les Écrivains anglais, La langue etc. italiens, és a most szóbanforgó kötet.

NELIS kötete 1544 az írástörténet körébe vágó művet, illetve cikket foglal magában a következő jól átgondolt rendszerben csoportosítva: I. Dictionnaires de paléographie. II. Traités de paléographie. III. Manuels de paléographie. IV. Recueils de fac-similés et de modèles d'écritures. V. Matières réceptives de l'écriture. VI. Les instruments du Scribe. VII. Maîtres d'écriture, copistes et calligraphes. VIII. La décoration des manuscrits. IX. Histoire de l'écriture. X. Écriture numérale. XI. Écriture musicale. XII. Écriture des autographes. XIII. Écriture abrégée. Sténographie. XIV. Écriture secrète. XV. La Graphologie et les expertises en écriture. XVI. L'Écriture au point de vue physiologique. XVII. L'Écriture au point de vue chimique. XVIII. Accentuation, Ponctuations et Variétés Paléographiques. XIX. Bibliographies.

E főcsoportok mindegyike azután több-kevesebb alcsoportra oszlik földrajzi vagy tárgyi alapon, aszerint amint azt az illető főcsoport természete megkívánta.